

Doe-het-zelfsurveillance

Doe-het-zelfsurveillance

Een onderzoek naar de werking en effecten van WhatsApp-buurtgroepen

Shanna Mehlbaum
Ronald van Steden

m.m.v. Meintje van Dijk

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Ivo van den Burg/Mehlbaum Onderzoek

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789012403351
NUR: 600

Realisatie:
Sdu, Den Haag
© 2018 Politie & Wetenschap, De Haag; Vrije Universiteit, Amsterdam; Mehlbaum
Onderzoek, Amsterdam; Verwey-Jonker Instituut, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

Inhoudsopgave

	Voorwoord	9
	Samenvatting	11
1	Inleiding	15
	1.1 Digitale buurtpreventie	15
	1.2 Nieuwe vorm van burgerparticipatie en wederkerigheid	17
	1.3 Werking en effecten digitale buurtpreventie	18
	1.4 Probleemstelling en onderzoeksvraag	19
	1.5 Aanpak van onderzoek	21
	1.6 Beperkingen van het onderzoek	26
	1.7 Leeswijzer	26
2	Verschijningsvormen van digitale buurtpreventie	29
	2.1 Inleiding	29
	2.2 WhatsApp-buurtgroepen	29
	2.3 Introductie van de cases	31
	2.4 Resumé	41
3	Bijdrage aan sociale veiligheid	43
	3.1 Inleiding	43
	3.2 Type en aard meldingen in WhatsApp-buurtgroepen	43
	3.3 Melden bij de politie en eigen onderzoek buurtbewoners	46
	3.4 Opvolging door politie en/of gemeente	48

3.5	Indirecte invloed op inzet	52
3.6	Preventieve werking: voorkomen van misdrijven	53
3.7	Mobilisatie bij vermissingen	55
3.8	Andere toepassingen	56
3.9	Bijdrage aan kerntaken basisteams	59
3.10	Resumé	61
4	Gewenste en ongewenste gevolgen	63
4.1	Inleiding	63
4.2	Verbinding met buurt en politie	63
4.3	Neveneffecten	67
4.4	Resumé	74
5	Organisatie en samenwerking	75
5.1	Inleiding	75
5.2	Waardeer de beheerder	75
5.3	Creëer duidelijkheid bij deelnemende buurtbewoners	77
5.4	Benut de buurtgroep als gelijkwaardige samenwerkingspartner	80
5.5	Ondersteuning door gemeente	83
5.6	Resumé	85
6	Conclusie	87
6.1	Inleiding	87
6.2	Opbrengsten en gevolgen	88
6.3	Functioneren WhatsApp-buurtgroepen	90
6.4	Tot slot	92

Bronnen	95
Bijlagen	101
A Leden leescommissie	101
B Format analyse chatgeschiedenis	102
C Overzicht gesprekken per case	104

Voorwoord

Om inzicht te krijgen in hoe WhatsApp-buurtgroepen functioneren en wat dit allemaal oplevert, was het nodig om – soms live – te volgen wat er allemaal gebeurt in de chatboxen, om dit vervolgens samen te bespreken. Dat dit gelukt is, is in eerste instantie te danken aan de beheerders en buurtbewoners die ons toelieten in hun WhatsApp-buurtgroepen en ons een kijkje gaven in deze *black boxes*. We willen hen, evenals de betrokken wijkagenten en gemeentemedewerkers hartelijk bedanken voor hun openhartigheid om ervaringen en geleerde lessen met ons te delen.

Meerdere malen bevonden we ons in een gezellige huiskamer in de buurt om ervaringen op te tekenen, waarbij we vaak onder de indruk waren van de betrokkenheid van beheerders en buurtbewoners. We hebben gezien dat de WhatsApp-buurtgroepen geen ‘hobbyclubjes’ zijn, maar professioneel opgezette structuren waar betrokkenen veel tijd in steken.

Verder gaat onze dank uit naar de interviewrespondenten die bereid waren om met ons te reflecteren op de bevindingen op basis van hun jarenlange expertise. Deze gesprekken hebben ons veel nuttige inzichten opgeleverd en we hopen dat we daar in dit rapport recht aan hebben gedaan.

Ook willen we de leescommissie bedanken voor hun waardevolle commentaar op eerdere versies van de rapportage, wat heeft geleid tot de versie die nu voor u ligt. Tot slot willen we Politie en Wetenschap bedanken voor de mogelijkheid om dit onderzoek uit te voeren. In het bijzonder danken we Adriaan Rotenberg en Kees Loef van Politie en Wetenschap voor de projectbegeleiding en waardevolle feedback gedurende het onderzoek.

Shanna Mehlbaum
Ronald van Steden
Meintje van Dijk

Samenvatting

Probleemstelling en onderzoeksvraag

WhatsApp-buurtpreventiegroepen zijn een ingeburgerd fenomeen geworden in Nederland. Veel mensen zijn bereid een oogje in het zeil te houden en op grote schaal alarmeren ze elkaar via WhatsApp. Deze actieve vorm van burgerparticipatie biedt kansen en uitdagingen voor politie en gemeenten, maar is tot dusver nog weinig onderzocht. Om inzicht te geven in de werking van dergelijke groepen en te adviseren over de optimale samenwerking hebben we de volgende onderzoeksvraag geformuleerd:

Wat zijn de opbrengsten en gewenste en ongewenste gevolgen van WhatsApp-buurtgroepen voor de politie, gemeente en buurtbewoners, en hoe kunnen de WhatsApp-groepen optimaal functioneren?

De kern van het uitgevoerde onderzoek vormt een casestudie van zes WhatsApp-buurtgroepen in de gemeenten Almere, Amstelveen, Amsterdam en Tilburg. Van deze groepen is de chatgeschiedenis geanalyseerd en er zijn verschillende (rondetafel)gesprekken gevoerd met betrokken beheerders, buurtbewoners, wijkagenten en gemeenteambtenaren. Aanvullend zijn zeven diepte-interviews gehouden met experts en zijn open bronnen bestudeerd.

Opbrengsten

De WhatsApp-buurtgroepen blijken vooral een bijdrage te leveren aan de sociale cohesie in de buurt. Buurtbewoners die elkaar leren kennen via de WhatsApp-buurtgroepen krijgen meer contact met elkaar en dit mondt uit in zowel digitale spin-offs (Facebookgroepen) als fysieke initiatieven, zoals een buurtbarbecue.

Daarnaast kunnen de WhatsApp-buurtgroepen een positieve bijdrage leveren aan de verbinding tussen buurtbewoners en de politie. Vooral de wijkagent vervult hierin een verbindende rol en kan hierdoor meer inzicht krijgen in de

wijkveiligheidsproblematiek. De groepen zouden ook een bijdrage kunnen leveren aan de meldingsbereidheid doordat buurtbewoners eerder 112 bellen, maar in hoeverre dit mechanisme daadwerkelijk optreedt is op basis van dit onderzoek niet te zeggen.

Bijdrage aan de kerntaken basisteams

De bijdrage van de WhatsApp-buurtgroepen aan de kerntaken van de basisteams, zoals opsporing en handhaving, is op basis van de onderzochte groepen beperkt. Dit komt omdat de deelnemers relatief weinig verdachte situaties opmerken en deze ook niet allemaal doorzetten naar de politie. In slechts één casus zijn naar aanleiding van meldingen van de WhatsApp-buurtgroepen aanhoudingen verricht en het aantal meldingen per maand aan de politie varieert van 0,08 tot 1,5. In veel gevallen vindt geen terugkoppeling plaats van de politie naar de WhatsApp-buurtgroep over de opvolging van een melding. De informatie uit de WhatsApp-buurtgroepen kan door wijkagenten wel gebruikt worden voor de inzet van surveillance of een wijkveiligheidsbeeld.

Volgens betrokkenen hebben WhatsApp-buurtgroepen vooral een preventieve werking door een combinatie van de zichtbaarheid (bordjes in de buurt) en het sneller opmerken en melden van verdachte situaties.

Mogelijke ongewenste maatschappelijke gevolgen

WhatsApp-buurtpreventiegroepen kunnen ook een keerzijde hebben, wanneer ze leiden tot discriminatie en stigmatisering. Bijvoorbeeld wanneer personen enkel op uiterlijke kenmerken als ‘verdacht’ worden bestempeld. In de onderzochte cases kwam dit slechts twee keer voor en bleek sprake van een zelfcorrigerend vermogen binnen de groepen. Wijkagenten spelen hierbij een belangrijke rol door uit te leggen wanneer een situatie verdacht is en beheerders bleken zich hier goed van bewust.

WhatsApp-buurtgroepen kunnen ook leiden tot eigenrichting, wanneer buurtbewoners bij een verdachte situatie hardhandig optreden tegen de vermeende dader. Gedurende de onderzoeksperiode zijn hier in de cases geen voorbeelden van gevonden, hoewel dit bij één casus in het verleden wel is voorgekomen. Ook dit lijkt te komen door de training en begeleiding van de wijkagent.

Functioneren van de WhatsApp-buurtgroepen

Naast de beheerder en buurtbewoners, zijn vooral de wijkagenten betrokken bij de WhatsApp-buurtgroepen. Zij onderhouden het contact met de beheerders, leveren informatie en koppelen dit weer terug naar de wijkteams. Zij zijn ook betrokken bij speciale informatieavonden waar buurtbewoners worden voorgelicht. De betrokkenheid van de gemeente varieert per casus, maar over het algemeen heeft deze een meer faciliterende rol.

De bestudeerde WhatsApp-buurtgroepen blijken duurzame initiatieven te zijn die vaak al meerdere jaren bestaan. De beheerders van de groepen oefenen hun rol professioneel uit, onder andere door strikte huisregels te hanteren en hierop toe te zien. Zij willen dan ook als volwaardige veiligheidspartners gezien worden door de politie en gemeente.

Tot slot

Gezien de beperkte bijdrage van de bestudeerde cases aan sociale veiligheid lijkt het gerechtvaardigd voor politie en gemeente om vooral een actieve rol te vervullen in buurten waar sprake is van veel problematiek of een slechte relatie met buurtbewoners, en in andere buurten een passievere rol in te nemen.

